

СЪЩНОСТ НА КОНТРОЛА ПО ЗАЩИТА НА КЛАСИФИЦИРАНАТА ИНФОРМАЦИЯ, ОСЪЩЕСТВЯВАН ОТ ДЪРЖАВНАТА КОМИСИЯ ПО СИГУРНОСТТА НА ИНФОРМАЦИЯТА

Гл. ас. д-р Живка Матеева
Икономически университет – Варна

NATURE OF THE CONTROL OVER THE PROTECTION OF CLASSIFIED INFORMATION, CARRIED OUT BY THE STATE COMMISSION OF INFORMATION SECURITY

Chief Assist. Prof. Zhivka Mateeva, PhD
University of Economics – Varna

Резюме

В доклада се изследва контролната дейност на Държавната комисията по сигурността на информацията, като един от органите, осигуряващи спазването на правилата за защита на класифицираната информация. Несъмнено бързата и ефикасна защита на класифицираната информация е въпрос с голяма обществена значимост, а нерегламентираното разкриване или разгласяване на информацията, както и незаконосъобразния достъп до нея може да увреди в различна степен интересите на държавата и нейната сигурност. Чрез контролът се изпълняват основни обществени функции като законосъобразното прилагане на нормативната уредба, регулираща защитата на класифицираната информация. Въз основа на извършения анализ се правят изводи относно ефективността на контролната дейност на комисията по спазване на законодателството за защита на класифицираната информация.

Ключови думи: контрол, защита на класифицираната информация, правомощия.

Abstract

The report examines the control activities of the State Commission of Information Security, as one of the bodies ensuring compliance with the rules for protection of classified information. Undoubtedly, the fast and efficient protection of classified information is a matter of great public importance, and the unregulated disclosure or disclosure of information, as well as illegal access to it can damage the interests of the state and its security to varying degrees. The control performs basic public functions such as the lawful application of the legislation governing the protection of classified information. Based on the performed analysis, conclusions are made regarding the effectiveness of the control activity of the commission for compliance with the legislation for protection of classified information.

Key words: control; protection of classified information; powers.

Doi: <https://doi.org/10.36997/LBCS2020.263>

Въпросите, свързани с контрола за спазване на нормативните актове в областта на защитата на класифицираната информация, са едни от най-актуалните през последните години. Това обстоятелство се обуславя от факта, че променящите се обществено-икономически условия предопределят по-интензивния поток на информация, в това число класифицирана информация и увеличаване на съществуващите в глобален мащаб рискове и заплахи, свързани с нормалното функциониране на националната система за защита на класифицираната информация. Една от негативните последици на това въз-

действие е нерегламентирания достъп до класифицирана информация. Ето защо от ефективността на контролната дейност на компетентните държавни органи до голяма степен зависи осигуряването на защитата на класифицирана информация при нерегламентиран достъп и свеждането му в рамките на допустимото законодателство. Целта на настоящия материал е да се изследва същността на контролната дейност на Държавната комисията по сигурността на информацията (ДКСИ) с оглед спазването на правилата за защита на класифицираната информация, чрез превантивно въздействие върху нарушенията.

Контролната дейност е насочена към законосъобразното и ефективно функциониране на Националната система за защита на класифицираната информация¹. Опазването на класифицираната информация и в частност държавната тайна е непрекъснат процес, включващ в себе си организирането и реализирането на система от мерки, предприемани от страна на компетентни държавни органи, организации и лица, с цел всеобхватна защита на интересите на държавата². По своята същност контролната дейност е част от информационната сигурност на Република България, която се осъществява от ДКСИ при условията и по реда, определени със Закона за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ). Комисията е държавен орган, създаден с постановление на Министерски съвет през ноември 2002 г. Създаването на този нов за българската институционална система административен орган е отражение на общата идея за необходимостта от граждански контрол върху определени сфери на дейност в областта на националната сигурност³. В тази връзка председателят на ДКСИ представя годишен доклад пред Министерския съвет относно цялостната дейност по състоянието на защитата на класифицираната информация, съгласно чл. 7, ал. 1 от ЗЗКИ. С него се представят анализът за извършената през предходната година дейност и актуалното състояние на системата за защита на класифицираната информация. Докладът се приема от Народното събрание.

ЗЗКИ не определя изрично ДКСИ като национален контролен орган, но това му положение се извежда от разпоредбата на чл. 4, ал. 1 от него. Съгласно посочената разпоредба, ДКСИ осъществява държавната политика за защита на класифицираната информация. Държавната политика е целенасочена дейност на държавните органи за решаването на обществените проблеми, достижения и реализация на обществено значимите цели за развитие на обществото или на отделни негови сфери⁴. В тази връзка ДКСИ има водеща роля в системата за сигурност, тъй като дейността ѝ допринася за

¹ Съгласно параграф 1, т. 2 от ДР на Правилника за прилагане на закона за защита на класифицираната информация, **национална система за защита на класифицираната информация** е комплекс от компетентни органи и мерки за осъществяване на специфични информационни, аналитични и контролни дейности, които дават възможност за обединяване на информацията от организационните единици, по начин, позволяващ правенето на оценки и прогнози за качеството на защита на класифицираната информация на територията на страната и в чужбина, в изрично определените случаи с цел оценка на актуалното състояние на качеството на системата за защита на класифицираната информация, оценка и прогноза на риска, своевременно идентифициране на негативните процеси, свързани със заплахата за класифицираната информация или увреждането ѝ, прогнозиране на тяхното развитие, предотвратяване на вредните процеси и определяне степента на ефективност на осъществяваните мероприятия за защита на класифицираната информация.

² Коев, П. Наказателна отговорност за разгласяване на класифицирана информация и за загуба на документи и материали, съдържащи класифицирана информация, сп. De Jure, ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“, бр. 2, 2017 (15), с. 133

³ Сборник лекции - Първоначално обучение, второ преработено издание на ДКСИ, София, 2015, с. 27

⁴ Николов, Г. Държавни политики и стратегии за регионално развитие, София: Издателски комплекс - УНСС, 2016, с. 8

гарантирането на националната сигурност на Република България в един от най-важните ѝ аспекти – защита на класифицираната информация⁵.

ДКСИ е постоянно действащ орган, който осъществява **общ контрол** в комуникационните и информационните системи⁶ и осигурява спазването на разпоредбите на ЗЗКИ и на подзаконовите актове по отношение работата с класифицирана информация и нейната защита. В рамките на този контрол трябва да отнесем съответствието на дейността на организационните единици и поведението на лицата с разрешение за достъп до класифицирана информация с нормативната уредба и указанията на компетентните органи. Целта на този специализиран административен контрол⁷ е да бъде обезпечено правилното и точно изпълнение на законодателството за защита на класифицираната информация. Трябва да се подчертае обстоятелството, че контролът в областта на защитата на класифицираната информация е **държавен**, упражняван от специализиран административен орган – ДКСИ, който осъществява властническа дейност на държавата. Наличието на държавен елемент в комисията не е решаващ фактор за предоставяне на държавни контролни функции, но до голяма степен помага за изпълнението на тези задачи, понеже дава възможност за използване на достатъчно средства при отстраняване на слабостите и недостатъците в работата на контролираните субекти.

Контролът по защита на класифицираната информация в България се възлага на повече от един орган, за разлика от другите видове специализиран контрол. Законодателят вменява тези функции както на ДКСИ, така и на Държавната агенция „Национална сигурност“ (ДАНС). С цел избягване дублиране на правомощията на отделните органи по защита на класифицираната информация в ЗЗКИ ясно са разпределени функциите им. ДАНС осъществява **пряк** контрол по защита на класифицираната информация и по спазването на законовите разпоредби в тази област, съгласно чл. 11, ал. 2, т. 3 от ЗЗКИ. В тази връзка ДАНС извършва проверки, които дават възможност за анализ и оценка относно законосъобразността и ефективността в работата с класифицирана информация и нейната защита. Докато ДКСИ освен, че осъществява общия контрол, но и е отговорният орган по организирането и контролирането на изпълнението на задълженията за защита на класифицираната информация, съдържаща се в международните договори, по които Република България е страна и осъществява редица функции в тази област. От съществено значение за отстраняване на нарушенията и минимизиране на негативните последици при проява на рискове за националната сигурност е и взаимо-

⁵ **Сборник лекции** - Първоначално обучение, второ преработено издание на ДКСИ, София, 2020, с. 20

⁶ Вж. чл. 2 от Наредбата за сигурността на комуникационните и информационните системи (Обн. ДВ. бр.18 от 28 Февруари 2020г.)

⁷ Административният контрол е основен институт на административното право, изследван в правната литература от редица автори: Лазаров, К. Административно право. София: Феня, 2000; Балабанова, Х. Административен контрол. Варна: ВСУ "Черноризец Храбър", 2004; Дерменджиев, И., Костов, Д., Хрусанов, Д. Административно право на Република България. Обща част. София: Сиби, 2012; Димитрова, Д. Безопасните и здравословни условия на труд – ангажимент на работодателя и контрол за спазване. Икономическата наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха, том 4. Варна:Наука и Икономика, 2020, с. 219-230; Димитрова, Д. Съвременна роля на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ за защита правата на страните по трудовите правоотношения. Правото и бизнесът в съвременното общество. Варна:Наука и икономика, 2019, с. 71-82; Андеева, А., Димитрова, Д. Административен контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Юридически сборник, Бургас : Бургаски свободен университет. Център по юридически науки, XXV, 2018, 86 - 97; Димитрова, Д. Нови моменти в административния контрол върху дейността на висшите училища. Общество и право, София: Съюз на юристите в България, 2020, 4, 73 - 84.

действието между органите по общия и прекия контрол. Сътрудничеството на ДКСИ със службите за сигурност и службите за обществен ред до голяма степен улеснява решаването на редица въпроси, свързани с изпълнението на изискванията на ЗЗКИ и Правилника за неговото прилагане (ДВ. бр. 79 от 8.09.2020 г., в сила от 8.09.2020 г.).

ДКСИ като специализиран орган се намира извън системата, структурата и организацията на контролираното звено, поради което контролът за защита на класифицираната информация по своя характер е **външноведомствен**. Той се осъществява от комисията върху дейността на организационните единици⁸, длъжностните лица по сигурността на информацията и други лица с достъп до класифицирана информация, по въпроси, по които ѝ е предоставена функционална компетентност. ДКСИ контролира само изпълнението на нормативно установените изисквания за контролираните субекти чрез съответните мерки за въздействие, характерни за един външен контрол. Мерките, налагани от комисията, засягат единствено действията на контролираните субекти, свързани с нерегламентиран достъп до класифицирана информация. В тази връзка една от най-важните гаранции за предотвратяване на нерегламентиран достъп и за осигуряване на надеждна защита на класифицираната информация е доброто познаване на правилата за работа и тяхното правилно приложение.

Контролът, осъществяван от ДКСИ е предимно **превантивен**. Целта му е недопускане нерегламентиран достъп до класифицираната информация⁹. Съгласно чл. 9, т. 3 от ЗЗКИ, ДКСИ провежда превантивна дейност за предотвратяване и намаляване на вредните последици от нерегламентиран достъп до класифицирана информация. В тази връзка ДКСИ има следните по съществени правомощия:

1) Проверки

- за изпълнението на изискванията за разкриване на регистратури за класифицирана информация на НАТО и на ЕС. Организирането на регистратури в областта на международните отношения в организационните единици, в които се съхранява и обменя чуждестранна класифицирана информация, се извършва под ръководството на ДКСИ, съгласно чл. 51, ал. 8 от Правилника за прилагане на ЗЗКИ. През 2019 г. са разкрити само две регистратури за класифицирана информация за НАТО. ДКСИ осъществява контрол върху процедурите по персоналната сигурност на класифицираната информация на НАТО и ЕС като извършва проучване и издава сертификати на лицата с необходимост от достъп до класифицирана информация на НАТО и ЕС. Издадените от комисията сертификати за достъп до класифицирана информация за 2019 г. са общо 3094 на НАТО и 2338 на ЕС¹⁰.

⁸ Съгласно параграф 1, т. 3 от допълнителните разпоредби на ЗЗКИ, организационна единица са: органите на държавна власт и техните администрации, Министерството на отбраната и определени от министъра на отбраната структури на пряко подчинение на министъра на отбраната и формирания от Българската армия, органите на местното самоуправление и местната администрация, публичноправните субекти, създадени със закон или с акт на орган на изпълнителната власт, физическите и юридическите лица, в които се създава, обработва, съхранява или предоставя класифицирана информация.

⁹ Съгласно параграф 1, т. 6 от допълнителните разпоредби на ЗЗКИ, нерегламентиран достъп до класифицирана информация е разгласяване, злоупотреба, промяна, увреждане, предоставяне, унищожаване на класифицирана информация, както и всякакви други действия, водещи до нарушаване на защитата ѝ или до загубване на такава информация.

¹⁰ Вж. Резюме на годишния доклад относно цялостната дейност по състоянието на защитата на класифицираната информация в Република България през 2019 г. на ДКСИ, достъпно на официалния сайт на комисията <https://www.dksi.bg/>

- ежегодни проверки на делата по проучване за надеждност за установяване на тяхната пълна окомплектованост и законосъобразност. Тези проверки се провеждат от ДКСИ във връзка с осъществявания от нея общ контрол върху процедурата по проучване на лицата. Делата се откриват от компетентните органи при започване на проучването за надеждност. Съгласно чл. 43, ал. 1 от ЗЗКИ, процедурата по проучване за надеждност има за цел да установи дали кандидатът отговаря на изискванията за издаване на разрешение за достъп до класифицирана информация. ДКСИ извършва проучванията съвместно със службите за сигурност и издава разрешения на лицата, предложени за служители по сигурността на информацията от службите за сигурност. Данните, съдържащи се в делата, представляват класифицирана информация.

Чрез проверките се изразява превантивна роля на комисията с оглед предотвратяване и отстраняване на причините и условията, пораждащи незаконосъобразният достъп до класифицирана информация. При нерегламентиран достъп до чуждестранна класифицирана информация ДКСИ предприема действия за уведомяване на съответните органи съгласно ЗЗКИ, конкретния договор или правилата на съответната международна организация. Когато има нерегламентиран достъп до класифицирана информация с ниво на класификация „Строго секретно“, комисията незабавно уведомява министър-председателя.

2) Задължителни указания

Те внасят конкретика и яснота в различните елементи на защитата на информацията, поради което се явяват важен елемент от механизма за защита на класифицираната информация. От една страна задължителните указания спомагат за еднаквото тълкуване и прилагане на нормативните правила за работа с класифицирана информация, а от друга страна са изключително полезни за задължените по ЗЗКИ субекти. През 2019 година ДКСИ е издала редица нови задължителни указания относно обучението на лицата в областта на защитата на класифицираната информация, които отчитат необходимостта от въвеждането на минималните стандарти за съдържанието на учебните програми и постигат унифициране на подготовката на обучаемите¹¹.

3) Разглеждане на жалби

В областта на персоналната и индустриалната сигурност контролната дейност на ДКСИ се осъществява чрез разглеждането на жалби срещу постановени откази или отнемания на издадени разрешения за достъп/ удостоверения за сигурност. В тези случаи комисията осъществява контрол като проверява всички факти и обстоятелства, послужили за постановяване на обжалвания акт, както и законосъобразността на извършеното проучване за надеждност. В двуседмичен срок от получаването на жалбата комисията се произнася с решение, с което може да отмени административния акт за отказ, да прекрати или отнеме издаденото разрешение или да отхвърли жалбата. Решението на ДКСИ подлежи на обжалване пред тричленен състав на Върховния административен съд (ВАС). През 2019 г. ДКСИ е разгледала 23 жалби, от които 9 са срещу отнемания, 11 срещу откази и 3 срещу прекратяване на разрешения за достъп до класифицирана информация. ВАС е постановил 10 решения по висящи съдебни производства, от които

¹¹ Вж. Резюме на годишния доклад относно цялостната дейност по състоянието на защитата на класифицираната информация в Република България през 2019 г. на ДКСИ, с. 4, достъпно на официалния сайт на комисията <https://www.dksi.bg/>

5 е потвърдил решенията на ДКСИ, а останалите 5 е отменил решенията на ДКСИ и съответно административната преписка е върната за ново произнасяне от комисията¹².

4) Организиране и координиране на обучението за работа с класифицирана информация

Една от най-важните гаранции за предотвратяване на нерегламентиран достъп и за осигуряване на надеждна защита на класифицираната информация е доброто познаване на правилата за работа с класифицирана информация и тяхното правилно и адекватно приложение. Основната цел на обучителния процес е лицата, които имат достъп до класифицирана информация, да познават добре нормативните правила за нейната защита, рисковете и заплахите, както и да придобият практически умения за работа с класифицирана информация. Обучението за работа с класифицирана информация е основен елемент от мерките за нейната защита и има съществена роля за правилното и ефективно прилагане на правилата за работа с нея, както и за установяването на работещи механизми за координация и контрол на цялостната дейност по защитата на класифицираната информация. В тази връзка, следва да се отбележи, че ДКСИ се утвърди като орган, който осигурява най-ефективната първоначална и функционална подготовка за работа с класифицирана информация¹³.

5) Международно сътрудничество

ДКСИ осъществява международно сътрудничество с други компетентни органи по сигурността на НАТО и ЕС и международни партньори, по въпроси от взаимен интерес. Това сътрудничество се извършва чрез обмен на информация. Съгласно чл. 113, ал. 1 от ЗЗКИ, Република България предоставя или обменя класифицирана информация с държави или международни организации, с които има влезли в сила международни договори за защита на класифицирана информация. ДКСИ е компетентният национален орган по сигурността, който следи и носи отговорност за спазване на клаузите по защитата на чуждестранната класифицирана информация, предоставена на страната ни. Решението за предоставяне или обмен на класифицирана информация между Република България и други държави или международни организации се взема от ДКСИ: при писмено искане от друга държава или международна организация; по предложение на ръководителите на организационните единици; по предложение на ръководителите на службите за сигурност и службите за обществен ред.

В заключение трябва да се отбележи, че значението на контрола за защита на класифицираната информация, осъществяван от ДКСИ се очертава главно в две насоки. Макар и да решава специфични задачи в областта на защитата на класифицираната информация, комисията осъществява контролна функция, свързана с реализацията на съответните ѝ властнически правомощия. Това от една страна, предполага наличието на определена власт и правна възможност на ДКСИ да въздейства ефективно върху контролираните субекти. А от друга страна, превантивната дейност на ДКСИ за предотвратяване и намаляване на вредните последици от нерегламентиран достъп до класифици-

¹² Резюме на годишния доклад относно цялостната дейност по състоянието на защитата на класифицираната информация в Република България през 2019 г. на ДКСИ, с. 7, достъпно на официалния сайт на комисията <https://www.dksi.bg/>

¹³ Вж. Резюме на годишния доклад относно цялостната дейност по състоянието на защитата на класифицираната информация в Република България през 2019 г. на ДКСИ, достъпно на <https://www.dksi.bg/>

рана информация, изразяваща се в непрекъснат анализ, оценка на рисковете и опасностите пред Националната система за защита на класифицираната информация, налага извода, че комисията като субект на специализиран административен контрол е орган на държавното управление, който е създаден нарочно за целта.

Използвана литература

1. Андреева, А., Димитрова, Д. Административен контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Юридически сборник, Бургас: Бургаски свободен университет. Център по юридически науки, XXV, 2018, 86 - 97.
2. Балабанова, Х. (2004). Административен контрол. Варна: ВСУ "Черноризец Храбър", 2004.
3. Дерменджиев, И., Костов, Д., Хрусанов, Д. (2012). Административно право на Република България. Обща част. София: Сиби, 2012.
4. Димитрова, Д. (2020). Безопасните и здравословни условия на труд – ангажимент на работодателя и контрол за спазване. Икономическата наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха. Варна: Наука и Икономика, 2020 (4), с. 219-230.
5. Димитрова, Д. (2020). Нови моменти в административния контрол върху дейността на висшите училища. Общество и право, София: Съюз на юристите в България, 2020, 4, 73 - 84.
6. Димитрова, Д. (2019). Съвременна роля на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ за защита правата на страните по трудовите правоотношения. Правото и бизнесът в съвременното общество. Варна: Наука и икономика, 2019, с. 71-82.
7. Коев, П. (2017). Наказателна отговорност за разгласяване на класифицирана информация и за загуба на документи и материали, съдържащи класифицирана информация, сп. De Jure, ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“, бр. 2, 2017 (15), с. 132-142.
8. Лазаров, К. (2000). Административно право. София: Феня, 2000.
9. Николов, Г. (2016). Държавни политики и стратегии за регионално развитие. София: Издателски комплекс - УНСС, 2016.
10. Резюме на годишния доклад относно цялостната дейност по състоянието на защитата на класифицираната информация в Република България през 2019 г. на ДКСИ, достъпно на официалния сайт на комисията <https://www.dksi.bg/>
11. Сборник лекции - Първоначално обучение, второ преработено издание на ДКСИ, София, 2015.
12. Сборник лекции - Първоначално обучение, второ преработено издание на ДКСИ, София, 2020.

За контакти: гл. ас. д-р Живка Матеева
Икономически университет – Варна
E-mail: jivkamateeva@ue-varna.bg